

HUR SVERIGE VÄXTE ÖSTERUT

Av rektorn L. G. von BONSDORFF, Helsingfors

FORNFORSKNINGEN i Finland har lyckats att i allt gripbarare gestalt utforma historien om hur Sverige växte östanviks, eller — såsom det gemenligen plär uttryckas — huru Finlands äldsta bebyggelse utformades. Detta ämne har, inte minst av politiska skäl, i Finland kunnat påräkna ett betydande intresse från både forskares och allmänhetens sida. Man har bl. a. velat få den frågan besvarad, huruvida svenskarna eller finnarna först tagit landet i besittning. På forskningens nuvarande ståndpunkt synes det stå fast, att under 2000-talet det så kallade stridsyxefolket slog sig ned både öster och väster om Bottniska viken såsom vägrödjare för bondekulturen. Jämväl under bronsåldern finna vi på ömse sidor om viken en ensartad kultur, påfallande rikt företrädd på sydvästra Finlands kuster. Allt detta har uppfattats såsom belägg för en germansk bebyggelse östanviks. Jämsides ha emellertid fynd från både sten- och bronsålder skvallrat om förekomsten av något annat folkelement med annan kultur, som emellertid inte anses härstamma från stamfäder till de senare finnarna. Tiden för dessas invandring har man trots sig kunna förlägga till den germanska folkvandringstiden och snarast i form av en småningom skeende infiltrering i obygderna, kanske också i av germanerna övergivna områden.

Det är inte min avsikt att här gå in på en fullständigare redogörelse för den nutida uppfattningen om den forntida koloniseringen av landet. Jag vill här nöja mig med att fästa uppmärksamheten vid rön, som under de senaste åren gjorts av några finlandssvenska forskare. Dessa ha vid en tidpunkt, då hela arvet från svunna århundraden syntes stå på spel, kunnat för offentligheten framlägga frukterna av sin forskarmöda och därmed spritt ytterligare ljus över de dunkla tider, då odlingen alltmer rotfäste sig i »Österlandens» jungfruliga områden.

Först och främst böra vi nämna, att Nils Cleve såsom doktorsavhandling offentliggjort första delen av en ingående arkeologisk undersökning, benämnd »Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo» (Finska fornminnesföreningens tidskrift XLIV, Helsingfors 1943). Denna del behandlar den yngre folkvandringstiden. Den, som känner till sängen om mordet på biskop Henrik, Erik den heliges följeslagare under korståget mot finnarna, torde erinra sig, att dådet utfördes på Kjulo träsk av bonden Lalli från Kjuloholm. För den äktfinska uppfattningen har mordet framstått såsom mycket förtjänstfullt, emedan det betraktats såsom ett utslag av finsk självhävdelse mot det svenska inkräktarväldet. Sedan en tid har det emellertid framkastats vissa

tvivelsmål beträffande Lallis urfinska börd — för så vitt legenden överhuvud äger någon verklighetsgrund. Cleves försök att skingra töcknet över Kjuloholms förflutna blir under sådana förhållanden av ett särskilt intresse.

Forskningen har hittills kunnat för bebyggelsen i sydvästra Finland under yngre folkvandringstid draga upp konturer, som innesluta tvenne block. Det ena sträcker sig ungefär från nuvarande Ingå kyrka (något öster om Ekenäs stad) åt nordväst, utan att beröra den nutida kustlinjen och skärgården, till och med Letala socken nära Nystad. Härifrån åt nordost härskar ödemarken upp till nordspetsen av Pyhäjärvi jämförelsevis stora sjö, nuvarande Eura socken, varest det andra bebyggelseblocket vidtager, när Kumo älvdal och följer denna till det stora insjösystemet kring nutida Tammerfors och Tavastehus, på vars stränder filologerna funnit gamla ortnamn med påtagligen forngermanskt ursprung. Mellan de båda bosättningsblocken ha arkeologerna trots sig finna belägg för förefintligheten av en ridväg genom ödemarken. Ätminstone enligt en karta från slutet av 1500-talet fanns ifrån Birkala vid Kumo älv en vattenväg åt nordväst till Bottniska viken (S. om »Nerbis») och från det inre sjöområdet till Finska viken dels vid Borgå, dels i Pernå (vid Lovisa stad). Beakta vi, att till följd av landhöjningen (0,8—1 m på 100 år) kustlinjen för tusen år sedan bör ha nått betydligt närmare de gamla bebyggelseområdena än nu, så framträder för vår blick liksom en ö, på vars strandbräm odlingen mer eller mindre slagit rot intill den yngre folkvandringstiden.

Mellan Pyhäjärvi sjö och Kumo älv, blott 10—15 km från denna, ligger det legendospunna Kjulö träsk. Genom Eura å och en biflod till denna stå de båda sjöarna i förbindelse med Bottenhavet. Fornlämningarna i Eura och Kumo socknar vittna om gammal järnåldersodling, värdera med sin fornborg. Kjuloholm mitt i nämnda sjö, nu ägd av friherre Cedercreutz, har att uppvisa en utomordentlig rikedom på arkeologiska rariteter, inte minst från den tid, Cleve gett sig till att undersöka. Här har han funnit skelettgravar från den yngre folkvandringstiden, som innehållit åtskilliga vapen, smycken m. m.

Författaren har sett sig föranledd att fördela de funna fornsakerna på tre olika typgrupper, företrädare för tre olika tidsskeden. Vid sidan av mer eller mindre utpräglade lokala särdrag, iakttar han olika grader av svenskt, kontinentaleuropeiskt eller östbaltiskt inflytande. De olika fyndgrupperna fördelar författaren på följande ungefärliga tidsskeden:

I: 575—650 (675)

II: 650 (675)—750

III: 750—800 (825)

I fyndens karaktär tycker han sig skönja tydliga avspeglingar av de storpolitiska växlingarna vid Östersjön. Den fullständiga förnyelsen av den finländska sakkulturen under slutet av 500-talet och omkring 600 framhålles såsom ett tecken på att Finland av en eller annan orsak kommit i en ytterst stark beröring med yttervärlden.

Särskilt erinras om svearnas tillkämpade ledarställning i Sverige vid denna tid och om de förbindelser, som uppstått mellan Norden och Mellan-Europa. Den äldsta graven på Kjuloholm har en alltigenom svensk smyckesuppsättning, en omständighet som sammanfaller med, att det svenska inslaget i Finlands kultur under skede I är påfallande och bör ställas i samband med svearnas makttillväxt, måhända i förning med en ökad handelsaktivitet från gotlänningarnas sida. Mycket av det svenska inflytande, som präglar fornfynden, är så beskaffat, att det näppeligen kan bero endast av handelsförbindelserna. Det gravskick och den gravmagi, som kunna iakttagas, äro ingen handelsvara. Om de och det påfallande svenska dräktskicket kombineras med svearnas samtida kolonisering av Åland, framhåller författaren, skymtar tydligt som bakgrund en aktiv svensk Finlandspolitik. Denna har möjligen medfört tillfälliga erövringar och därtill anslutna inflyttningar. Om också inte av större omfattning, hade dessa i alla fall kunnat vara tillräckliga att påverka landets kultur. Svårare finner författaren att tolka det kontinentalgermanska inflytandet vid samma tid. En del därav kan ha förmedlats av svear eller gotlänningar, men vissa enskildheter i fynden tyda på direkta förbindelser med Mellan-Europa. Ett direkt handelsutbyte ditåt betvivlar författaren likväl på den grund, att varken svear eller gotlänningar skulle tålt sådant i sina farvatten. Ehuru föga benägen att tillgripa invandringshypoteser, räknar författaren med möjligheten, att krigarskaror, som deltagit i striderna på kontinenten, invandrat eller måhända snarare återvänt till Finland. En del föremål vittna även om östbaltiskt ursprung, något som författaren sammanställer med de direkta förbindelser mellan Finland och Estland, som fynd i sistnämnda land vittna om.

Helhetsintrycket av skede I blir otvivelaktigt en period av utomordentligt stark yttre påverkan, förbunden med ett kraftigt kulturellt och ekonomiskt uppsving. Tydligt till följd av sin rikedom i pälsvaror, har Finland råkat in i tidens maktuppgörelser och expansionssträvanden. Det var oroliga tider, och fynden skvallra om ett folk i vapen.

Skedet II gör däremot ett i viss mån motsatt intryck med mindre främmande påverkan och ett betydligt lugnare tempo. Finland förefaller på något sätt isolerat från de stora händelsernas brännpunkt, måhända beroende på att svearna bemäktigat sig initiativet på Östersjön och utsträckt sina företag längre österut. Det var tiden för Ivar Vidfavnes enligt uppgift vidsträckta välde över »Kurland, Saxland och Estland och alla riken i öster ända till Gårdarrike». Det är betecknande, framhåller författaren, att under dessa omständigheter fynden i Finland, särskilt talrika »permiska» bältebeslag vittna om ett starkt intresse för förbindelser österut. Någon direkt handelsväg ditåt från möjligtvis Österbotten förefaller att ha anlåtats, och Finlands handelspolitiska betydelse även på denna tid verkar påfallande. Även handelsförbindelserna över Bottenhavet framträda tydligt. Om de finländska bygderna jämväl voro skattskyldiga under svearna, lämnar författaren osagt. I varje fall voro bondehövdingarna i landet starkt

svenskt-orienterade, varom de talrika praktsvärden i typisk vendelstil vittna. Visserligen äro många av dessa tydligen tillverkade i Finland, men detta blott understryker förbindelsernas styrka, påpekar Cleve, samtidigt med att han det oaktat finner en tydlig lokal särprägel hos kulturen.

Skede III företer åter en livlig beröring åt olika håll. Spärren söderut är hävd, och de gamla förbindelserna från skede I återupptas. Särskilt framträda de livliga förbindelserna med Baltikum, som avspeglas i fyndens typer. Huruvida det påtagliga estländska inflytandet även betyder mindre inflyttningar av ester till vissa orter i södra Finland, är oklart. Men författaren pekar särskilt på ett påfallande estländskt inslag i Halikko-trakten. Finlands relationer till Sverige ha tydligen undergått avsevärda förändringar sedan föregående skede. Den svenska bosättning, som kunnat påvisas i Österbotten, försvinner nu helt, ett tecken på minskad beröring över viken, som ändå inte upphör. Ett ganska livligt handelsutbyte med Gotland förutsattes och belägges av en del fynd.

Om denna översikt av kulturförbindelserna säger författaren, att den inte gör anspråk på att vara i allo riktig, ty materialet är ännu alltför bristfälligt. Fynden på Kjuloholm anser han som sagt avspegla de skiftningar i de allmänna förhållandena, som här omtalats. I ett avseende påvisas emellertid ett märkligt undantag. Det här på denna holme och i Eura förekommande gravskicket med skelettgravar under flat mark från och med troligen senare delen av 500-talet hela hednaden ut förvånar forskaren, emedan i hela det övriga Finland likbränningen förhärskar ända till vikingatidens slut och korstågstidens början. Varifrån denna sedvänja kommit, därom diskuterar författaren, men kommer blott till den slutsatsen, att det nuvarande materialet ej är tillräckligt för en tillfredsställande bestämning, låt vara, att ett och annat talar för ett västligt inflytande. Framtida fynd kunna möjligen ge en klarare bild av orsaken till detta nya gravskick i Finland. I alla fall innehåller den äldsta av dessa gravar en utpräglat svenskt betonad uppställning av saker. Frestas man ej av denna omständighet att taga den gravlagde för svensk och att i gravskickets sega fasthållande se ett belägg för ortsbefolkningens svenska börd? Cleve är en alltför försiktig forskare för att våga uttala denna förmodan. Lika litet ser han sig i övrigt i stånd att draga någon slutsats angående invånarnas på Kjuloholm härstamning. Denna orts viktiga läge ur handels- och samfärdselsynpunkt bör i alla fall under en tid av svensk expansion ha haft förutsättningar att locka till sig kolonister västerifrån. I varje händelse gör Cleves undersökning hos läsaren intrycket, att bonden Lallis holme åtminstone under den yngre folkvandringstiden i varje fall inte förefaller att ha innehafts av finnar. Men kanske författaren i den beramade andra delen av sin avhandling skall bli i tillfälle att ge en klarare belysning av denna fråga.

*

Vilja vi fortsätta vår vandring framåt i tiden, så finna vi en sakkunnig ledsagerska i fru *Gunvor Kerkkonen* (f. Holmberg),

vars doktorsavhandling heter »Västnyländsk kustbebyggelse under medeltiden» (Svenska Litteratursällskapet i Finland CCCI. Helsingfors 1945). Hennes undersökning går ut från en granskning av det rika bestånd donationsjordar, som Padis kloster i Estland förfogade över i Nyland från 1330-talet till början av 1400-talet. Det är en intressant undersökning bakåt i tiden, som utmynnar i ett klagörande av den svenska bebyggelsens utbredning och utvidgning i Västra Nyland eller området mellan Helsingfors och Hangö sedan vikingatiden. Detta kustbräm, så rikt på minnesmärken från en tydlig germansk bronsåldersbosättning, blev under järnåldern, av de ytterst fattiga fynden att döma, synbarligen mer eller mindre avfolkat. Men under vikingatiden skulle en ny svensk folkström söka sig hit till Bålagårdssida för att ytterligare förstärkas under korstågstiden, då, särskilt i samband med det andra korståget, ett svenskt Nyland nådde åtminstone ända bort till Kymmene älv. Med hjälp av arkeologiska, språkliga, litterära och historiska uppgifter ävensom geografiska analyser söker nu Gunvor Kerkkonen att ge en möjligast sammanhängande utredning av den svenska landnamstiden i Nyland och i samband därmed Åboland och Åland.

Efter den synbarliga tillbakagång för svenskheten österut, som sedan bronsålderns utgång kunnat spörjas, ett tidsskede om ungefär ett årtusende, har man kunnat påvisa tecken på en ny svensk utryckning åt öster. Det är en uppenbar kolonisering av Ålands fastland kring år 500 e. Kr., som ställts i samband med svearnas växande makt. På den tiden pågick däremot i Egentliga Finland och Västra Nyland utbredningen av från Estland inflyttade finnar, menar man. Jämsides med de nya finnbygderna förutsattes emellertid även gammal svensk bebyggelse. Tecken tyda också på, att tavaster åtminstone haft hamnar här vid utloppen av vattenleder från inlandet. Påtagligt tät finnbygd har särskilt påvisats i Bjernå och delvis i Karis vid bottnen av Pojoviken, N. om nuvarande Ekenäs stad, varest Svartån leder ut vattnet från Lojo sjö och längre uppåt Tavastland befintliga vattendrag. Stora Kimito ö torde snarast varit obefolkad. Detta några enskildheter rörande det södra bosättningsblock, som i det föregående omnämnts. Den yttersta kustranden och skärgården te sig emellertid obebodda. Genom skärgården ledde faret från Åland åt Finska vikens inre delar, och här bör rörelsen ha varit livlig, när handels- och härfärder till Ladoga fingo fart. Såsom bekant, skall på 860-talet, vid den tid, då Rurik säges ha grundat Gardarike, sveakonungen Erik Emundsson lagt under sig Finland och Karelen, och under Erik Segersäll skall deras politiska beroende av Svitjod ha bestått. Enligt historien om Torgny lagman torde däremot Olof Skötkonung vid ingången av 1000-talet prisgivit besittningarna i öster, medan han vände sin uppmärksamhet mot Norge. Efterföljarne Anund och Emund återupplivade likväl under 1000-talets förra hälft inflytandet och herraväldet i öster. Hit till den närmaste närheten tyckas helt naturligt krafterna nu ha inriktats, sedan Gardariket börjat fjärmas från moderlandet. Åtminstone nu bör den ledungsorganisation ha skapats, som forskningen funnit spår av från Åland till Egentliga Finlands skärgård

och trakterna närmast österut från Hangö udd. Till denna tid ha filologerna förlagt uppkomsten av de orter med namn på -by och -böle, sammansatta med icke kristna förnamn, som i riklig mängd yppa sig i nämnda östliga områden. Lägges därtill arkeologernas vittnesbörd, så blir slutsatsen, såsom mag. Kerkkonen framhåller, att en ny folkvandring från Uppland ägt rum österut, tidigast under 900-talet. De åländska utskären befolkades, likaså Egentliga Finlands och Västra Nylands yttersta kustområde och skärgård, såsom nämnts dittills synbarligen obebodda. Denna från Uppland utgående nybyggarrörelse hade enligt förf. prägel av ett insipprande allt längre åt sydost. Den synes ha vikit undan för den äldre finska bosättningen och sökt sig till lediga områden. Den har nått Kimito och Hitis, gått förbi det synbarligen finska Tenala, nått Hangö udd, dels över Lojo åsens yttersta del, dels utmed havsbandet sökt sig till nuv. Ekenäs skärgård och uppnått trakten av nuv. Ingå socken. Det har påpekats, att bygdemålen i de berörda landsdelarna visa uppenbar fränskap med de uppländska och gotska. Samtidigt med denna kolonisering sökte sig under 1000-talet liksom tidigare den gotska exporthandeln till kulturbygder, över Kaland (vid nuv. Nystad) till Kumo älvdal och till tavastrernas kärnbygder. Därjämte påpekas den anmärkningsvärda omständigheten, att de arkeologiska fynden från vikingatiden tydligt vittna om ett ökat svenskt inflytande på Finlands fastland innanför kustremsan i utpräglad finska kulturområden. Under den pågående koloniseringen tyckes även kristendomen ha vunnit insteg i dessa östsvenska bygder. Förf. hänvisar till att Johannes-Hiltinus, »episcopus Bircensis» under 1060—1070-talen verkade såsom biskop över de Baltiska öarna, och att därmed torde förstås, att Åland med dess fortsättning i skärgården österut lydte under honom. Enligt en förteckning hos den påvliga kurian uppges år 1120 Finland och Estland höra till Sverige i kyrkligt avseende. Förf. godtar åbiskopen Agricolas uppgift, att de kristna i de östsvenska skärgårdsområdena kallat på hjälp västerifrån och därmed tillskyndat korstågen. Tillförlitligheten av denna källa har emellertid sedermera ifrågasatts av prof. Eric Anthoni i Hist. Tidskr. f. Finland 1/1945. På tal om att sedermera konung Olav den Helige vid 12 års ålder skall ha företagit ett sjötåg till Nylands kust och gjort strandhugg på en punkt, som förf. tror sig finna i Ingå, hänvisas till Snorres uppgift, att Olav här skulle kommit i strid med finnar. Själv citerar förf. Sigvat skalds kväde om detta företag, som ingår i Heimskringla. Emellertid använder Sigvat benämningen *f i n n l e n d i n g a* på Olavs motståndare vid Herdala (Hirdal i Ingå?), och det torde alldeles inte vara sagt, att han därmed åsyftar finnar.

Den omständigheten, att åtskilliga orter i kolonisationsområdet, från och med Åland, uppkallats efter dalkarlar, gestrikar och helsingar, har föranlett förf. till en noggrann geografisk undersökning. Utströdda, som de äro, längs kusten på strategiskt betydelsefulla platser, vid segelfaret eller åmynningar, ser förf. i dem stödjepunkter för den svenska bosättningen, den statsledningen målmedvetet befolkat med kolonister från de nordsvenska landskapen. Dessa nybyggare ha bl. a. fört med sig helsingelagen. De namn, som erinra om dem, samman-

fattar mag. Kerkkonen, »vittna sålunda i trakterna kring Hangö udd, där de förekomma tätast, om korstågens folktillskott till de äldre svenskbygderna av uppsvenskt-åländskt ursprung. Längre östvärt, i de äldre svenskbygdernas utkanter kring Porkala i trakterna av Kyrkslätt och Helsinge visa inflyttarnamnen, i sin egenskap av kyrkby- och sockennamn, att svenskbygderna där ha uppkommit i samband med det andra korståget och dess kolonisation.» Att vissa orter uppkallats efter de inflyttade nordsvenskarna, förutsätter enligt förf., att en äldre svensk befolkning funnits i grannskapet, som hittat på dessa namn. Där de svenska särnamnen upphöra att bryta av mot den allmänna namngivningen med odlingsnamn, där har, menar hon, förmodligen utstrålningen från det uppsvenska inslaget upphört och koloniseringen med nordsvenska nybyggare såsom huvudelement tagit vid. Där är det man av allt att döma har att räkna med masskolonisationen från tiden mellan det andra och det tredje korståget, nämligen från Helsinge till Kymmene älv, som medvetet igångsattes av statsledningen till stöd för Sveriges karelska intressen.

Om en kraftig svensk bebyggelse sålunda fått rotfästa sig i Egentliga Finland och Nyland under korstågstiden, delvis undanträngande eller uppsugande de finska invånarna, så märkes under 1300-talet tecken på invandring i mindre utsträckning söderifrån. Förf. finner, att till de gods, som underlydde Padis kloster, synbarligen efter digerdödens härjningar överförts estnisk arbetskraft, av vissa ortnamn att döma.

Från Magnus Erikssons tid förelåg, såsom nämnts, det egendommiga förhållandet, att det estländska Padis kloster innehade vidsträckta besittningar i Nyland. Förf. påvisar på grund av en närmare granskning av jordägoförhållandena, att biskoparna i Åbo målmedvetet strävade till att avlägsna det främmande inflyttandet. I början av 1400-talet inlöstes också genom biskop Magnus Tavasts åtgärd de klosterbesittningar, som inte redan förvärvats av Tord Bonde. Därigenom undanröjdes synbarligen förutsättningarna för en mer betydande insipring av bebyggare från Estland. Då Åbo domkyrka för sin del lagt sig vinn om att förvärva jordbesittningar mellan padismunkarnas donationsområden, hade, påvisar förf. en ytterligare inflyttning av svenskar västerifrån befordrats. Särskilt betonas den påfallande invandringen av folk från Kimito till Kyrkslätt.

Uti en uppsats i Hist. Tidskr. f. Finl. 1/1945, benämnd »Finlands förhållande till Sverige under 1100-talet i de senaste årens historiska diskussion» diskuterar Gunvor Kerkkonen de åsikter, som framlagts av Curt Weibull, Jaakkola och Tunberg. Förf. tycker sig finna, att nämnda herrar i denna fråga inte beaktat en redan 1913 av Tunberg tryckt, här ovan nyss omtalad förteckning över de svenska stiftet, som uppgjorts vid kurian år 1120. Hon påpekar, att i detta aktstycke Finland och Estland uppräknas mitt ibland de svenska landskapen, t. o. m. före Helsingland, Värmland och Tjust (Småland). Missionen i Estland vid århundradets början tyckes beroende av den, som bedrevs i Finland, och trakten kring Hangö udd framstår såsom en bas

för svensk verksamhet i Estland. Då till följd av den inre svaghetsperioden maktutvecklingen i Estland avbröts, fortfor obrutet ett visst samband med Sverige, ett samband som sedan äldre tid särskilt betonas genom ledungsorganisationens utsträckning till Österlanden.

Det färskaste bidraget till utforskningen av ledungen i öster har för övrigt givits av S v a n t e D a h l s t r ö m i uppsatsen »Ledungsanstalter i Åbo län 1450».

Den östnyländska koloniseringen, som här endast antytts, skall väl en gång bliva även den föremål för en samvetsgrann utredning i stil med den nu omnämnda. Här kan det vara på sin plats att omnämna en iakttagelse, som gjorts av fil. mag. Karl Forsman, men som denne aldrig blev i tillfälle att bygga vidare på, emedan han ljöt hjälteodöden i senaste krig. Forsman har kunnat fastslå, att en svensk bebyggelse av handelsidkare förekommit vid Kymmene älvs utflöde i havet, under 1100-talet. Det tyckes ha varit fråga om handel med den här rikligt förekommande och under katolska tiden viktiga laxen, och som intresser i denna rörelse skynta stormän från Östergötland. Bland dessa märkes särskilt en medlem av ätten Bååt. Forsman framkastade i ett föredrag härom möjligheten av något samband med båten i landskapet Nylands vapensköld. Sålunda tyckes en framskjuten svensk position ha förekommit så pass långt österut redan före åtminstone det andra korståget.

Det är inte utan, att de svenska nybyggarföretagen i öster åtskilligt påminna om europeernas landnam på Nordamerikas kuster. Det synes till en början inte ha varit fråga om besittningstagande av större sammanhängande landområden, utan fastmer om för handelsutbyte eller handelspolitisk kontroll värdefulla punkter. Inte minst kommer man väl även att tänka på de forntida grekernas utbredning kring det Egeiska havets kuster. För de likaledes sjöfartsidkande skandinaverna var Östersjön med dess vikar en livsviktig pulsåder, en sammanbindande och icke skiljande faktor. I öster uppstod sålunda ett nordiskt Jonien.

Slutligen kan i detta sammanhang nämnas en filologisk avhandling av lektorn fil. d:r B r o r Å k e r b l o m, »Lappnamnen i Finland» (Folkmålsstudier XI. Helsingfors 1945). Här behandlas de gåtor, som den tredje folkgruppen i Finland sedan en grå forntid, samefolket, »lapparna», erbjuda forskaren att lösa. Förf. utreder lappnamnets utbredning och former, deras tolkning och vittnesbörd om förekomsten av lappar. Först och främst framgår det av undersökningen, att det inte alltid är höjt över varje tvivel, att ett lappnamn som Ortsbenämning skulle ha med nämnda folkslag att göra, enär ordet lapp även använts som uppenbart skällsord. Även som folknamn kan ordet till äventyrs åsyfta annat än samefolket, liksom benämningen finne även kan leda vilse. Det är ju känt, att de båda benämningarna stundom kunnat ha samma betydelse. Lappnamnen äro f. ö. daterbara till mycket olika tider, från forntid till ny tid. De förekomma emellertid i ganska riklig mängd, strödda över hela Finland, i regel vid vattendrag. Måhända skulle även andra namnformer kunna ge antydningar om förekomsten av samefolk, men därom upplyser förf. ej, eftersom

han endast hållit sig till sammansättningsleden lapp-. Lapp-namnen förekomma, enligt en kartbild i avhandlingen, till övervägande del österut i Finland, men även jämförelsevis talrikt inom folkvandringstidens ovannämnda södra bebyggelseblock och de senare befolkade skärgårdsområdena. Här måtte dessa namn vara av hög ålder, eftersom lapparna veterligen under seklernas lopp dragit sig allt längre norrut. Analogt med vad här sagts om de nordsvenska särnamnen i Nyland, förutsätta de en icke lapsk befolkning. I den mån de äro sammansatta med någon svensk ordled, tyda de uppenbarligen på lappars förekomst i svensk bygd, såsom Lappvik Ö. om Hangö udd. T. o. m. på bryggan av öar från Åland till trakten av Nystad finna vi ett par lappnamn¹. Av dessa iakttagelser skulle vi kunna sluta oss till att den äldsta kust- och skärgårdsbefolkningen tydligen drivit skinnvaruhandel med de vandrande lapparna. De med dylika namn utprickade vattenlederna i inlandet skulle måhända också kunna lämna anvisningar om tänkbara handelsvägar från havet till Fjärrkarelen, längs vilka också svenska handelsmän eller krigare kunnat söka sig tvärs igenom landet.

Den översikt, jag här sökt ge av den färskaste uppfattningen om Finlands bebyggelsehistoria, torde visa, att forskningen redan lyckats få fram vissa klarare linjer och sammanhang. Men vi måste samtidigt erkänna, att bra mycket ännu är dunkelt och att vår nuvarande uppfattning ännu i betydande mån kan ändras, i synnerhet som många dolda skatter veterligen ännu finnas i jorden, dem man ännu ej hunnit gräva fram. I alla fall befästes hos oss redan intrycket, att den svenska bebyggelsen och det svenska kulturinflytandet undergått många växlingar redan före kristen tid, liksom även senare. Det har också visat sig, att de för varje tid i regel avspeglat växlingarna i det svenska moderlandets maktställning. Under Svea rikets kraftdagar har expansionen östanhavs varit påtaglig, medan den avbrutits eller blivit avlöst av tillbakagång, när inre split eller andra omständigheter vållat svaghet i väster. Vi ha även kunnat skönja den svenska statsledningens första målmedvetna försök till kolonisering av den östra utmarken, en överhetlig omsorg, som i hög grad framträdde även under senare tider, ja, ännu in på 1800-talet. Om också nybyggarna under senare tider sannolikt mest voro finnar, så utförde den svenska styrelsen i alla fall en vacker svensk kulturgärning genom att låta lägga stora delar av inlandets omätliga ödemarker under plogen. En helt annan riktning har i våra dagar den statliga koloniseringen i Finland fått, då den till avsevärd del inriktats på de av gammalt odlade, tätast befolkade bygderna, därmed inkräktande på och beskärande de numera redan kraftigt kringskurna och genombrutna svenskbygderna i landet.

¹ Lappträsk i Östra Nyland är en socken, vars bebyggelse torde härleda sig från åtminstone den svenska koloniseringen efter det andra korståget. Namnet tyder väl på, att lappar ännu vid denna tidpunkt visat sig i trakten. Om verkligen i detta fall folknamnet åsyftas med »lapp».